

تحلیل محتوای کتابهای درسی نظام آموزش و پرورش ایران

بر اساس میزان توجه به مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی

ابن‌سام کوتی^۱، سید جلال هاشمی^۲، پروانه ولوی^۳

چکیده

هدف: هدف از انجام این پژوهش، تحلیل محتوای کتابهای درسی نظام آموزش و پرورش ایران بر اساس میزان توجه به مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی بود. روشی: این پژوهش با راهکار کتابخانه‌ای و با استفاده از روش تحلیل محتوای کمی و کیفی انجام شد و واحد تحلیل؛ متن، تمرینها، پرسشها و تصاویر در نظر گرفته شد. یافته‌ها: بر اساس نتایج تحلیل محتوا، در کلیه کتابهای مورد تحلیل، ۶۸۶۴ مؤلفه شایستگی فرهنگی شناسایی شد که ۲۲۵۸ مؤلفه مربوط به کتابهای فارسی، ۲۱۳۷ مؤلفه مربوط به کتابهای هدیه‌های آسمان و دین و زندگی، ۱۴۳۲ مؤلفه مربوط به کتابهای علوم اجتماعی، ۳۳۳ مؤلفه مربوط به کتابهای فرهنگ و هنر، ۲۷۳ مؤلفه مربوط به کتابهای تفکر و سبک زندگی، ۷۱ مؤلفه مربوط به کتاب انسان و محیط زیست، ۱۳۷ مؤلفه مربوط به کتاب سلامت و بهداشت و ۲۲۳ مؤلفه مربوط به کتاب مدیریت خانواده و سبک زندگی بوده است. دوره ابتدایی دوم با ۲۱۰۵ مؤلفه و دوره ابتدایی اول با ۱۲۱۱ مؤلفه دارای بیشترین و کمترین مؤلفه‌های مدنظر بوده است. نتیجه‌گیری: با وجود اینکه در کتابهای درسی به ویژگی‌های شایستگی فرهنگی توجه شده است، اما میزان پرداختن به مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی در دوره‌های مختلف نامتعادل بود.

واژگان کلیدی: فرهنگ، شایستگی، شایستگی فرهنگی، تحلیل محتوا، کتابهای درسی.

دریافت مقاله: ۰۰/۰۱/۲۱؛ تصویب نهایی: ۰۰/۰۴/۳۰

۱. کارشناس ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش. دانشگاه شهید چمران اهواز.

۲. دکترای تخصصی فلسفه تعلیم و تربیت، استادیار گروه علوم تربیتی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز(نویسنده مسئول)/ نشانی: اهواز؛ بلوار گلستان، دانشگاه شهید چمران/ نامبر: ۳۳۳۶۰۰۱۷ Email: j.hashemi@scu.ac.ir

۳. دکترای تخصصی فلسفه تعلیم و تربیت، دانشیار گروه علوم تربیتی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز.

الف) مقدمه

«فرهنگی»^۱ به عنوان صفت فرهنگ، به چیزهایی که مربوط به فرهنگ‌اند، برمی‌گردد. فرهنگ؛ اعتقادات فردی یا گروهی خاص، ارزشها، هنجارها و شیوه‌های زندگی است که می‌تواند به اشتراک گذاشته شود و آموخته و منتقل شود. فرهنگ در تفکر، تصمیم‌گیری، رفتار و در زندگی روزمره مردم تأثیر می‌گذارد (لینگر و مک‌فارلند، ۲۰۰۶؛ نقل از: کای، ۲۰۱۶: ۲). شایستگی فرهنگی^۲ به عنوان توانایی تعامل مؤثر با افراد دارای فرهنگهای متفاوت تعریف می‌شود (زمانزاده و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۱۲). در جامعه ایران نیز مانند سایر کشورها به علت رشد پدیده مهاجرت، افراد با فرهنگهای مختلف در جوار هم زندگی می‌کنند و هر یک ارزشهای مختص به خود را دارند. این ارزشها در بطن فرهنگ جامعه نهفته است و بر تمام رفتارهای اجتماعی افراد تأثیر می‌گذارد (صابر و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۷). یکی از اهدافی که دولت باید به آن توجه کند، آموزش شایستگی فرهنگی است. نظامهای آموزشی از طریق محتوای کتابهای درسی تلاش می‌کنند تا دانش آموزان را از تفاوتهای فرهنگی و وظایف خود آگاه کنند. شایستگی فرهنگی شامل ادغام پیچیده دانش، نگرشها و مهارتهایی است که ارتباطات متقابل فرهنگی و تعاملات مؤثر مناسب با دیگران را تقویت می‌کند. (اندروز و بویل، ۱۹۹۷: ۱۶۸)

ویژگی‌های تعریف‌کننده شایستگی فرهنگی، شامل آگاهی فرهنگی،^۳ حساسیت فرهنگی،^۴ دانش فرهنگی،^۵ مهارت فرهنگی^۶ و فرایند پویا^۷ است (کای، ۲۰۱۶: ۱). آموزش شایستگی فرهنگی و تلاش برای اعتلای آن در جامعه، امکان برقراری ارتباطات متقابل فردی و گروهی، درک بیشتر و رفع نیازهای افراد از فرهنگهای مختلف را فراهم می‌کند. با آموزش شایستگی فرهنگی، افراد از وظایف و مسئولیتهای خود در قبال فرهنگهای دیگر آگاه می‌شوند و از این رو می‌توانند به رشد بیشتر خود در این زمینه کمک کنند. فرهنگ به عنوان لتری است که از طریق آن زندگی درک می‌شود و از طریق تفاوتهای آن (در زبان، ارزشها، جهان‌بینی، قوانین تعامل) هر فرهنگ یک تجربه متفاوت از واقعیت را ایجاد می‌کند. یک وضعیت ممکن است با توجه به زمینه‌های فرهنگی افراد به گونه‌ای متفاوت تجربه و تفسیر شود (مول، ۲۰۱۱: ۱۱). مطالعه فرهنگ و عناصر عمده آن برای هر فرد لازم و ضروری است و یکی از وظایف مدرسه، آشنا ساختن افراد

1. Cultural
2. Leininger & McFarland
3. Cai
4. Cultural competence
5. Andrews & Boyle
6. Cultural awareness
7. Cultural sensitivity
8. Cultural knowledge
9. Cultural skill
10. Dynamic process
11. Moule

۴۰۹ ♦ ایتسام کوتی و همکاران

با فرهنگ جامعه است (شیخی و همکاران، ۱۳۹۴). مدرسه، کانال و مجرای مؤثر برای انتقال مجموعه‌ای از دانشها، مهارتها، ارزشها و باورهای خاص اجتماعی است. مدرسه باید فرصتهایی را برای فراگیران تدارک ببیند تا بتوانند ارزشها و باورهای مختلف را از دیدگاههای متفاوت مورد آزمون قرار دهند (مطهری‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۵۴). در واقع؛ شایستگی فرهنگی وسیله‌ای است برای کمک به دانش‌آموزان برای تشخیص و احترام به عقاید فرهنگی خود و دیگران و عمل کردن به آنها، در حالی که وارد پهنه فرهنگی وسیع‌تری می‌شوند (لدسون بیلنگز، ۲۰۰۸: ۱۷۱). بنابر این، باید قابلیت‌ها و شایستگی‌های فرهنگی و اجتماعی مطلوبی در جهت اجتماعی شدن دانش‌آموزان و انتقال میراث فرهنگی جامعه به آنها داده شود (شیخی و همکاران، ۱۳۹۴). به اعتقاد برونر، یادگیری و اندیشیدن همواره در موقعیتهای فرهنگی قرار گرفته و همواره بر استفاده از منابع فرهنگی متکی است. (فاضلی، ۱۳۹۰: ۲۲)

موزومدار و همکاران،^۲ (۲۰۱۰) در پژوهش خود دریافتند که برنامه درسی شایستگی فرهنگی، آگاهی دانشجویان داروسازی و اعتماد به نفس درباره موضوعات مختلف فرهنگی که مراقبتهای دارویی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، افزایش داد. وب و سرگیسون^۳ (۲۰۰۳) معتقدند آموزش مناسب در زمینه شایستگی فرهنگی، نگرش، رفتار و عمل را تغییر می‌دهد؛ از جمله ارتقای عملکرد خوب در ارتباط بین تفاوت‌های زبانی و فرهنگی است. تنوع و تکثر فرهنگی، اجتماعی و سیاسی از مهم‌ترین ویژگی‌های جهان معاصر است؛ تا آنجا که حتی دموکراسی‌های امروزی به خاطر کم‌توجهی به چگونگی برخورد با پیچیدگی، آمیختگی و تکثرگرایی فرهنگی درون جوامع خویش، با بحران مواجه شده‌اند (ملوچی و آوریتزر،^۴ ۲۰۰۰). بنابر این، انجام اقدامات مناسب برای آموزش شایستگی فرهنگی در جامعه ضروری است. در پژوهش حاضر با تحلیل محتوای کتابهای درسی تلاش می‌شود تا میزان توجه به مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی بررسی شود. از آنجا که به طور خاص پژوهشی در این رابطه صورت نگرفته و اکثر پژوهشها در حیطه پزشکی و پرستاری انجام شده است، پژوهش در این راستا از نوآوری تحلیل محتوایی از حیث پرداختن به این مفهوم برخوردار است. همچنین از آنجا که تحلیل دقیق این مفهوم می‌تواند به مؤلفان و برنامه‌ریزان درسی در تألیف کتابهای درسی نظام آموزش و پرورش کمک کند، از نوآوری عملی برخوردار است. بنابر این، سؤال اساسی که در این پژوهش توسط پژوهشگر پیگیری می‌شود آن است که ماهیت شایستگی فرهنگی چیست و همچنین در

1. Ladson Billings

2. Muzumdar, Holiday Goodman, Black & Powers

3. Webb & Sergison

4. Melucci & Avritzer

۴۱۰ ♦ تحلیل محتوای کتابهای درسی نظام آموزش و پرورش ایران

کتابهای درسی نظام آموزش و پرورش ایران به چه میزان به مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی توجه شده است.

۱. هدف پژوهش

هدف کلی این پژوهش، تحلیل مفهوم شایستگی فرهنگی و بازتاب آن در کتابهای درسی نظام آموزش و پرورش ایران است.

۲. سؤالات پژوهش

- شایستگی فرهنگی چیست؟

- در کتب درسی نظام آموزش و پرورش ایران به چه میزان به مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی اشاره شده است؟

- در کتب درسی نظام آموزش و پرورش ایران مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی چگونه در ارتباط با هم به کار گرفته شده‌اند؟

۳. مفاهیم و اصطلاحات

فرهنگ: از ایده‌های سنتی و ارزشهای مرتبط تشکیل شده است؛ آموخته می‌شود، به اشتراک گذاشته می‌شود و از نسلی به نسل بعد منتقل می‌شود و به سازماندهی و تفسیر زندگی کمک می‌کند. (مول، ۲۰۱۱: ۹۰)

شایستگی: توانایی فرد برای انجام یک فعالیت است (وودرِف، ۱۹۹۳؛ نقل از: کای، ۲۰۱۶: ۲). شایستگی می‌تواند به عنوان سطح عملکردی که در به کارگیری مؤثر نگرشها، دانش، مهارتها و قضاوتها خود را نشان دهد. (شورای بین‌المللی پرستاران، ۲۰۰۵؛ نقل از: همان)

شایستگی فرهنگی: مجموعه‌ای از مهارتها و رفتارهایی که فرد را قادر می‌سازند به طور مؤثر در محیط فرهنگی (فرد، خانواده یا جامعه) کار کنند. (وایت و کالامارو، ۲۰۱۰: ۷۴)

تحلیل محتوا: تحلیلی خلاصه و کمی از پیامهاست که به روشهای علمی (شامل توجه عینی- بین‌الذهانی بودن، داشتن طرح پیشین، اعتبار، قابلیت تعمیم، قابلیت تکرار و آزمون فرضیه) تکیه می‌کند و

1. Woodruffe

2. International council of nurses

3. Waite & Calamaro

۴۱۱ ♦ ابتسام کوتی و همکاران

صرفاً به انواع متغیرهای قابل اندازه‌گیری یا به متنی که پیامها در آن ایجاد یا عرضه شده‌اند، محدود نمی‌شود. (نوندورف، ۲۰۱۷: ۱۷)

کتابهای درسی: منظور از کتابهای درسی در این تحقیق، کتب درسی مقاطع ابتدایی، متوسطه اول و متوسطه دوم است که توسط وزارت آموزش و پرورش در سال ۹۷ چاپ شده‌اند.

تعریف عملیاتی شایستگی فرهنگی: عددی که بر اساس فهرست واریس به منظور تحلیل محتوا از شمارش مؤلفه‌های صمیمیت در روابط انسانی، مشارکت، قانون‌مداری، نظم اجتماعی، مسئولیت‌پذیری، مهمان‌نوازی، آداب غذا خوردن، آداب پذیرایی، بزرگداشت سنن فرهنگی، شیوه زندگی، دانش فرهنگی، به درستی با دیگران سخن نگفتن، تشکر و سپاسگزاری، با القاب مناسب خطاب کردن، اطاعت از بزرگ‌تر، احترام به بزرگ‌تر، ارتباط کلامی و غیر کلامی، گوش دادن، برخورد فرهنگی و تمایل فرهنگی، در متن کتابهای درسی به دست می‌آید.

۴. ماهیت و چیستی شایستگی فرهنگی

اگرچه اصطلاح شایستگی فرهنگی برای اولین بار در مقاله کراس^۲ و همکاران (۱۹۸۸) ذکر شده است، اما دکتر مادلین لنینگر، یکی از نظریه‌پردازان پرستاری، شخصی است که این واژه را به کار برد. او در کتاب «پرستاری و انسان‌شناسی: دو دنیای ادغام‌شده در هم»، شایستگی فرهنگی را مفهوم انسان‌شناسی فرهنگی در پرستاری می‌داند (کای، ۲۰۱۶: ۲). شایستگی فرهنگی، هم فرایند و هم محصول است و نتیجه تلفیق دانش و مهارتهایی است که در طول زندگی شخصی و حرفه‌ای خود به دست می‌آوریم و به طور دائم افزایش می‌دهیم (پادوپولوس، ۲۰۰۶: ۱۰). فرهنگ، جهان‌بینی یا پارادایم آموخته‌شده است که توسط یک جمعیت یا گروه به اشتراک گذاشته شده و به طور اجتماعی منتقل می‌شود و بر ارزشها، باورها، آداب و رسوم و رفتارها تأثیر می‌گذارد و در زبان، لباس، مواد غذایی، مواد و نهادهای اجتماعی یک گروه منعکس می‌شود. فرهنگی، از فرهنگ مشتق شده و جزء وصفی مفهوم شایستگی فرهنگی است. اصطلاح شایستگی اشاره به عملکردی دارد که کافی و مناسب است. مترادفهای شایستگی، کلمات توانایی، مهارت، سزاواری، لیاقت و تخصص‌اند (بورچام، ۲۰۰۲: ۷). شایستگی فرهنگی، مجموعه‌ای از رفتارها، نگرشها و سیاستهایی است که در یک سیستم، سازمان یا حرفه با یکدیگر ترکیب می‌شوند و سیستم، سازمان یا حرفه را قادر می‌سازند که به طور مؤثر در موقعیتهای متقابل فرهنگی کار کنند. واژه فرهنگ استفاده می‌شود؛ زیرا این الگوی یکپارچه

1. Neuendorf

2. Cross

3. Papadopoulos

4. Burchum

۴۱۲ ♦ تحلیل محتوای کتابهای درسی نظام آموزش و پرورش ایران

رفتار انسانی است که شامل اندیشه، ارتباط، اعمال، آداب و رسوم، باورها، ارزشها و نهادهای نژادی، قومی، گروه مذهبی یا اجتماعی است. واژه شایستگی استفاده می‌شود؛ زیرا این امر مستلزم داشتن توانایی برای کار کردن به طور مؤثر است. (کراس، ۱۹۸۸: ۱)

به طور کلی می‌توان ویژگی‌های ذیل را برای شایستگی فرهنگی در نظر گرفت:

- **آگاهی فرهنگی:** به توسعه آگاهی شخص از ارزشهای مختلف، باورها، هنجارها و شیوه‌های زندگی افراد از فرهنگهای مختلف اشاره می‌کند. (لینگر و مک‌فارلند، ۲۰۰۶: نقل از: کای، ۲۰۱۶: ۳)

- **دانش فرهنگی:** فرایند جستجو و به دست آوردن یک مبنای آموزشی درست در مورد گروههای مختلف فرهنگی و قومی است. به دست آوردن دانش فرهنگی درباره باورها و ارزشهای افراد که شامل درک جهان‌بینی آنهاست. (کامپینا باکوت، ۲۰۰۲: ۱۸۲)

- **حساسیت فرهنگی:** به توجه، احترام و قدردانی نسبت به تنوع فرهنگی افراد اشاره دارد. فرهنگ همه افراد را نمی‌توان یکسان فرض کرد و تنوع فرهنگی اجتناب‌ناپذیر است. باید به این تنوع فرهنگی برای دستیابی به یادگیری متقابل و پیشرفت مشترک، توجه داشت و از آن قدردانی کرد. (کای، ۲۰۱۶: ۳)

- **مهارت فرهنگی:** توانایی انجام ارزیابی فرهنگی برای جمع‌آوری اطلاعات فرهنگی مربوطه است. (کامپینا باکوت، ۲۰۰۲: ۱۸۲)

- **برخورد فرهنگی:** ارتباط متقابل با افراد دارای فرهنگهای مختلف به منظور جمع‌آوری اطلاعات صحیح و درک درست از باورهای فرهنگی آنان و اجتناب از کلیشه‌های فرهنگی است. (همان، ۱۸۲)

- **تمایل فرهنگی:** شامل اشتیاق واقعی برای باز بودن و منعطف بودن با دیگران، پذیرش تفاوتها و ایجاد شباهتها و تمایل به یادگیری از فرهنگهای دیگر است. (همان، ۱۸۳)

۵. پیشینه پژوهش

پژوهش «بررسی ارتباط شایستگی فرهنگی و مسئولیت‌پذیری با نگرش پرستاران نسبت به رعایت حقوق بیماران: نقش میانجی باورهای اخلاقی» (محمودی و همکاران، ۱۳۹۶) نشان داد که بین متغیر شایستگی فرهنگی و نگرش پرستاران نسبت به رعایت حقوق بیماران رابطه مثبت وجود دارد. به عبارتی؛ شایستگی فرهنگی در افزایش نگرش پرستاران نسبت به رعایت حقوق بیماران تأثیر بسزایی دارد و باعث می‌شود که پرستاران رفتارهای اخلاقی و اجتماع‌پسند از خود نشان دهند.

۴۱۳ ♦ ابتسام کوتی و همکاران

یزدانی زیارت و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهش خود نتیجه گرفتند که شناسایی مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی به یکی از ضروریات اصلی برای داشتن رفتاری اثربخش و در نتیجه، رضایت مشتریان و به دنبال آن، رسیدن به سود یا ایجاد منافع برای سازمان تبدیل شده است.

شیخی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهش «جایگاه شایستگی فرهنگی و اجتماعی معلم» نتیجه گرفتند که مطالعه فرهنگی و عناصر عمده آن برای تمامی افراد و به خصوص معلمان لازم و ضروری است. معلمان باید بدانند که فرهنگ از یک جامعه به جامعه دیگر متفاوت است و اداره کلاس و روابط معلم با شاگردان نیز در فرهنگهای مختلف تفاوت دارد بنابر این، معلمان باید خود را با شرایط فرهنگی و اجتماعی جامعه وفق دهند. برای اینکه معلم بهتر بتواند شاگردان را به امور و میراث فرهنگی و ارزشهای جامعه آشنا سازد، باید با وضع فرهنگی و اجتماعی جامعه خود کاملاً آشنا باشد.

نتایج پژوهش «دیدگاه معلمان بالینی در زمینه شایستگی فرهنگی در آموزش پزشکی» (لو و همکاران، ۲۰۱۴) نشان داد که معلمان بالینی نیاز به آموزش شفاف و ضمنی در شایستگی فرهنگی را تأیید می‌کنند؛ اما به بحثهای گسترده‌تر درباره اهداف کلی این آموزش نیاز هست، زمانی که باید به آن اختصاص داده شود و چگونه به آن دست پیدا کرد. همچنین شایستگی فرهنگی به عنوان یک برنامه توسعه یافته، دپارتمانهای مختلف را در بر می‌گیرد و نیازهای آموزشی را مورد هدف قرار می‌دهد.

لامپلی و همکاران (۲۰۰۸) در پژوهش «شایستگی فرهنگی پرستاران کارولینای شمالی» نتیجه گرفتند که سطح تحصیلات، تجربه و آموزش مداوم، عوامل مؤثر بر شایستگی فرهنگی اند؛ در حالی که جنس، نژاد و قومیت هیچ تأثیری ندارند.

با بررسی پژوهشهای پیشین در ارتباط با انعکاس مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی در کتابهای درسی، می‌توان ادعان کرد پیشینه مرتبط و متناسبی مشاهده نشد؛ از این رو، انجام چنین پژوهشی که بتواند میزان توجه کتب درسی را به مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی بسنجد، لازم و ضروری است.

ب) روش پژوهش

قسمت نخست این پژوهش با راهکار کتابخانه‌ای به توصیف شایستگی فرهنگی پرداخته است. قسمت دوم تحقیق با روش پژوهش تحلیل محتوای کمی و کیفی انجام شد. تحلیل محتوا، فنی است که در جستجوی جنبه‌های ادراکی و احساسی ضمنی قابل استخراج از بیانات است. در واقع؛ تحلیل

1. Lu, Tsai & Tseng

2. Lampley, Little, Beck Little & Xu

۴۱۴ ♦ تحلیل محتوای کتابهای درسی نظام آموزش و پرورش ایران

محتوا روشی است که در آن سعی می‌شود به کمک مشاهدات و انواع آزمونها یا هر عنصر دیگری که راهگشای فهم و درک باشد، به اطلاعاتی دست یابد که مبنای پاسخ سؤالات تحقیق و بررسی فرضیات قرار گیرد. تحلیل محتوا همیشه و در مورد همه واحدهای قابل تحلیل به کار نمی‌رود؛ کاربرد آن فقط در مواردی است که لازم باشد از محتوای کلام، چیزی جز ظاهر آن آشکار شود (براتی‌زاده، ۱۳۹۳: ۹۳). در شیوه تحلیل محتوای کمی، فراوانی یک پیام، مفهوم، تصویر، نماد و نظایر آن مد نظر است (شمشیری و شاه‌سنی، ۱۳۹۳: ۳۰). برای انجام تحلیل محتوای کمی، ابتدا فهرست واری (چک لیست) بنا بر مطالعات نظری (کای، ۲۰۱۶؛ کامبینا باکوت، ۲۰۰۲) تهیه و تدوین شد که این فهرست حاوی مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی است. در گام بعدی با اتکا بر این سیاهه، محتوای کتابهای درسی در دوره‌های ابتدایی، متوسطه اول و دوم به صورت دقیق توسط پژوهشگر مطالعه و مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی مشخص و شمرده شدند. واحد تحلیل، شامل متن، تمرینها، پرسشها و تصاویر است.

به طور کلی، تحلیل محتوا در چندین مرحله مختلف انجام می‌شود. اما لزوماً ضرورت ندارد که در عمل نیز به همین ترتیب رعایت شود. در واقع؛ مراحل اولیه تحلیل محتوا را می‌توان با هم ترکیب کرد. این مراحل عبارتند از:

۱. صورت‌بندی سؤال یا فرضیه‌های تحقیق؛

۲. تعریف جامعه پژوهش؛

۳. انتخاب نمونه مناسب از جامعه؛

۴. انتخاب و تعریف واحد تحلیل؛

۵. مقوله‌بندی محتوای تحلیل؛

۶. طراحی یک نظام کمی‌سازی؛

۷. آموزش کدگذاران و انجام یک مطالعه مقدماتی؛

۸. کدگذاری محتوا طبق تعاریف به عمل آمده؛

۹. تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده؛

۱۰. نتیجه‌گیری. (بیانگرد، ۱۳۸۲: ۸۸)

در تحلیل محتوای کیفی، تعداد و فراوانی ملاک قضاوت نیست، بلکه ارزش و تأثیر یک مفهوم، تصویر، مقوله، نماد و نظایر آن، بیشتر مد نظر محقق است (شمشیری و شاه‌سنی، ۱۳۹۳: ۳۰). تحلیل محتوای کیفی به

۴۱۵ ♦ ایتسام کوتی و همکاران

عنوان یک روش تحقیق برای تفسیر ذهنی محتوای داده‌های متنی از طریق فرایندهای طبقه‌بندی نظام‌مند، کدگذاری و شناسایی تم‌ها یا طراحی الگوها تعریف شده است (هسب و شانون، ۲۰۰۵). تحلیل محتوای کیفی فراتر از واژه‌ها یا محتوای عینی متون، می‌رود برای بررسی معانی، تم‌ها یا الگوهایی که ممکن است در یک متن خاص آشکار یا پنهان باشند. (زانگ و ویلد موت، ۲۰۰۹: ۱)

۱. جامعه و نمونه پژوهش

جامعه این تحلیل را کلیه کتابهای درسی مقاطع ابتدایی و متوسطه اول و دوم نظام آموزش و پرورش ایران که تا پایان سال تحصیلی ۹۸-۹۷ جزء مواد آموزشی بوده‌اند تشکیل می‌دهد. کتابهای درسی که از این جامعه بررسی شده‌اند به شرح جدول ۱ می‌باشد.

جدول ۱: جامعه و نمونه منتخب

مقطع	تعداد کتاب	نمونه	کتاب مورد تحلیل به تفکیک پایه تحصیلی
ابتدایی اول	۱۸	۶	اول: فارسی دوم: فارسی، هدیه‌های آسمان سوم: فارسی، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی
ابتدایی دوم	۲۳	۹	چهارم: فارسی، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی پنجم: فارسی، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی ششم: فارسی، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی
متوسطه اول	۳۶	۱۴	هفتم: فرهنگ و هنر، فارسی، مطالعات اجتماعی، پیامهای آسمان، تفکر و سبک زندگی هشتم: فرهنگ و هنر، فارسی، مطالعات اجتماعی، پیامهای آسمان، تفکر و سبک زندگی نهم: فرهنگ و هنر، فارسی، مطالعات اجتماعی، پیامهای آسمان
متوسطه دوم	۷۶	۱۴	دهم: جامعه‌شناسی، فارسی، دین و زندگی یازدهم: جامعه‌شناسی، فارسی، دین و زندگی، انسان و محیط زیست دوازدهم: جامعه‌شناسی، فارسی، دین و زندگی، تحلیل فرهنگی، هویت اجتماعی، سلامت و بهداشت، مدیریت خانواده و سبک زندگی
جمع	۱۵۳	۴۳	۴۳

1. Hsieh & Shannon

2. Zhang & Wildemuth

۲. ابزار اندازه‌گیری در تحلیل محتوای کمی

در این پژوهش از یک فهرست واری، شامل ۲۰ مؤلفه شایستگی فرهنگی به عنوان ابزار پژوهش استفاده شده است.

۳. پایایی و روایی در تحلیل محتوای کمی

یکی از ویژگی‌های روش علمی و از جمله روش تحلیل محتوا، رعایت اصل عینیت است؛ یعنی تکرار تحقیق، همان نتایج را به دست دهد. برای محاسبه قابلیت اعتماد، همه کتابهای مورد بررسی و در زمینه مؤلفه‌ها، در معرض کدگذاری مجدد استاد راهنما قرار گرفتند. سپس با محاسبه درصد توافق مورد انتظار و درصد توافق مشاهده‌شده بین دو کدگذار و با بهره‌گیری از فرمول ویلیام اسکات، ضریب قابلیت اعتماد این تحقیق محاسبه شد (محمدی‌مهر، ۱۳۸۹: ۱۵۷-۱۵۴). بر اساس داده‌های حاصل از محاسبات مذکور، در کلیه متغیرهای پژوهش، بین دو کدگذار ۰/۹۶ توافق و مشابهت مشاهده شد. در این تحقیق، کدگذاری قابل اعتماد و ضریب قابلیت اعتماد، ۹۵ درصد و بیش از ۷۰ درصد است و مطلوب ارزیابی می‌شود. برای روایی تحلیل محتوای کمی، روایی چک‌لیست تحلیل محتوای کمی که شامل مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی است، توسط اساتید متخصص علوم تربیتی در دانشگاه شهید چمران تأیید شد.

ج) یافته‌های پژوهش

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۲: مجموع فراوانی مقوله‌های شایستگی فرهنگی در کتابهای فارسی

کتابهای فارسی نظام آموزش و پرورش ایران به تفکیک پایه														مقوله‌ها	ویژگی شایستگی فرهنگی	
درصد	جمع	دوازدهم	یازدهم	دهم	نهم	هشتم	هفتم	ششم	پنجم	چهارم	سوم	دوم	اول			زیر مقوله‌ها
۰/۹۷	۲۲	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۱	۴	۲	۱	۱۲	روابط صمیمی	ارزشها	آگاهی فرهنگی
۲/۰۸	۴۷	۰	۱	۰	۰	۰	۲۳	۰	۰	۰	۲	۱۰	۱۱	مشارکت		
۰/۰۸	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲	قانون‌مداری		
۱/۰۱	۲۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۵	۱۵	نظم اجتماعی		
۰/۳۱	۷	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۷	مسئولیت‌پذیری		
۰/۰۴	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	مهمان‌نوازی	هنجارها	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	آداب غذا خوردن		
۰/۰۴	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	آداب پذیرایی		
۰/۳۵	۸	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۵	۳	بزرگداشت سنن فرهنگی		
۷/۷۰	۱۷۴	۱	۳	۱	۳	۷	۲۷	۳	۴	۳	۳۵	۳۵	۵۲	-	شوه‌زندگی	
۰/۰۴	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	-	-	دانش فرهنگی
۰/۰۴	۱	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	به درستی با دیگران سخن نگفتن	احترام	حساسیت فرهنگی
۳/۰۵	۶۹	۶	۴	۱	۱	۴	۱	۶	۲۱	۳	۱۳	۵	۴	تشکر و سپاسگویی		
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	بالتاب مناسب خطاب کردن		

۴۱۸ تحلیل محتوای کتابهای درسی نظام آموزش و پرورش ایران

۰/۱۳	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۱	۰	۰	۱	اطاعت از بزرگ‌تر		
۰/۵۷	۱۳	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۳	۲	۱	۲	۰	۳	احترام به بزرگ‌تر		
۸۰/۱۱	۱۸۰۹	۱۳۹	۱۱۶	۱۳۶	۱۴۰	۱۷۸	۱۹۴	۱۴۱	۱۸۹	۲۱۳	۲۰۲	۱۵۰	۱۱	-	ارتباط کلامی و غیر کلامی	مهارت فرهنگی
۳/۴۱	۷۷	۱	۱	۰	۱	۰	۳	۱۲	۲۳	۹	۱۷	۵	۵	-	گوش دادن	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	-	-	برخورد فرهنگی
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	-	-	تمایل فرهنگی
-	۲۲۵۸	۱۴۷	۱۲۶	۱۳۸	۱۴۶	۱۸۹	۲۵۲	۱۶۵	۲۴۰	۲۳۴	۲۷۸	۲۱۶	۱۲۷	جمع		
-	۱۰۰	۶/۵۱	۵/۵۸	۶/۱۱	۶/۴۶	۸/۳۷	۱۱/۱۶	۷/۳۰	۱۰/۶۲	۱۰/۳۶	۱۲/۳۱	۹/۵۶	۵/۶۲	درصد		

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۴۱۹ ♦ ابتسام کوتی و همکاران

طبق جدول ۲، در کتابهای فارسی به ۲۲۵۸ مورد از ۶۸۶۴ فراوانی کل اشاره شده است. بیشترین و کمترین فراوانی به ترتیب مربوط به کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی با ۲۷۸ فراوانی (۱۲/۳۱) و کتاب فارسی پایه یازدهم متوسطه دوم با ۱۲۶ فراوانی (۵/۵۸) است. در کتابهای فارسی، مؤلفه‌های مهمانوازی، آداب پذیرایی، دانش فرهنگی و به درستی با دیگران سخن نگفتن، هر کدام با فراوانی یک (۰/۰۴) کمترین فراوانی را دارند.



۴۲۰ تحلیل محتوای کتابهای درسی نظام آموزش و پرورش ایران

جدول ۳: مجموع فراوانی مقوله‌های شایستگی فرهنگی در کتابهای هدیه‌های آسمان و دین و زندگی

کتابهای هدیه‌های آسمان و دین و زندگی نظام آموزش و پرورش ایران به تفکیک پایه														مقوله‌ها	ویژگی شایستگی فرهنگی	
درصد	جمع	دوازدهم انسانی	یازدهم انسانی	دهم انسانی	نهم	هشتم	هفتم	ششم	پنجم	چهارم	سوم	دوم	زیرمقوله‌ها			
۰/۵۶	۱۲	۰	۱	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۲	۱	۶	روابط صمیمی	ارزشها	آگاهی فرهنگی	
۰/۱۴	۳	۱	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۰	۰	مشارکت			
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	قانون‌مداری			
۰/۵۶	۱۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۳	۶	۱	نظم اجتماعی			
۰/۳۷	۸	۳	۴	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	مسئولیت‌پذیری			
۰/۰۴	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	مهمان‌نوازی			
۰/۴۶	۱۰	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۱	۱	۰	۰	۶	آداب غذا خوردن	هنجارها		
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	آداب پذیرایی			
۱/۱۲	۲۴	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۷	۴	۲	۵	۵	بزرگداشت سنن فرهنگی			
۲۴/۹۸	۵۳۴	۱۷	۱۱	۴۸	۸۲	۷۰	۸۶	۷۳	۴۹	۴۱	۲۴	۳۳	-	شیوه زندگی		
۲/۶۶	۵۷	۰	۰	۰	۲۳	۲۲	۱۲	۰	۰	۰	۰	۰	-	دانش فرهنگی		
۰/۴۶	۱۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۲	۱	۳	۲	به درستی با دیگران سخن گفتن	احترام		حساسیت فرهنگی

ابتسام کوتی و همکاران ♦ ۴۲۱

۴/۱۶	۸۹	۲	۵	۰	۱	۷	۲۱	۴	۸	۱۱	۱۴	۱۶	تشکر و سپاسگزاری	
۰/۱۸	۴	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۲	۱	۰	۰	با القاب مناسب خطاب کردن	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	اطاعت از بزرگ‌تر	
۲/۴۲	۵۲	۰	۱	۱	۰	۰	۴	۳	۱۳	۱۴	۸	۸	احترام به بزرگ‌تر	
۶۰/۷۳	۱۲۹۸	۶۵	۱۱۸	۴۳	۱۴	۱۳۶	۱۸۱	۱۳۲	۱۷۸	۱۶۲	۱۵۸	۱۱۱	-	مهارت فرهنگی زینت کلامی و غیرکلامی
۰/۸۴	۱۸	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۲	۵	۲	۶	۱	-	
۰/۲۳	۵	۰	۴	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	-	برخورد فرهنگی
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	-	تمایز فرهنگی
-	۲۱۲۷	۸۸	۱۴۴	۹۲	۱۲۴	۲۳۹	۳۰۷	۲۲۵	۲۶۳	۲۴۰	۲۲۵	۱۹۰	جمع	
-	۱۰۰	۴/۱۱	۶/۷۳	۴/۳۰	۵/۸۰	۱۱/۱۸	۱۴/۳۶	۱۰/۵۲	۱۲/۳۰	۱۱/۲۳	۱۰/۵۲	۸/۸۹	درصد	

۴۲۲ ♦ تحلیل محتوای کتابهای درسی نظام آموزش و پرورش ایران

در کتابهای هدیه‌های آسمان و دین و زندگی، در مجموع به ۲۱۳۷ مورد از مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی اشاره شده است. مؤلفه ارتباط کلامی و غیر کلامی با فراوانی (۶۰/۷۳) و مؤلفه مهمان‌نوازی با فراوانی یک (۰/۰۴) به ترتیب بیشترین و کمترین فراوانی را دارند. کتاب پیامهای آسمان پایه هفتم متوسطه اول با ۳۰۷ فراوانی (۱۴/۳۶) بیشترین فراوانی را دارد و کمترین فراوانی مربوط به کتاب دین و زندگی پایه دوازدهم انسانی متوسطه دوم با ۸۸ فراوانی (۴/۱۱) است.



جدول ۴: مجموع فراوانی مقوله‌های شایستگی فرهنگی در کتابهای علوم اجتماعی

کتابهای علوم اجتماعی نظام آموزش و پرورش ایران به تفکیک پایه														زیرمقوله‌ها	مقوله‌ها	ویژگی شایستگی فرهنگی	
درصد	جمع	دوازدهم ر-ت	دوازدهم ۱	دوازدهم ۱	یازدهم ۱	دهم ۱	نهم	هشتم	هفتم	ششم	پنجم	چهارم	سوم				
۱/۱۸	۱۷	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۳	۳	۰	۱۰	روابط صمیمی	ارزشها	آگاهی فرهنگی	
۵/۸۶	۸۴	۴	۳	۱	۱	۴	۴	۲۷	۶	۳	۶	۶	۱۹	مشارکت			
۳/۴۲	۴۹	۳	۰	۱	۰	۲	۲	۱	۳	۰	۰	۶	۳۱	قانون‌مداری			
۲/۱۶	۳۱	۳	۰	۸	۰	۴	۰	۰	۵	۲	۱	۵	۳	نظم اجتماعی			
۱/۳۹	۲۰	۰	۰	۰	۲	۵	۰	۲	۶	۰	۴	۰	۱	مسئولیت‌پذیری			
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	مهمان‌نوازی	هنجارها		
۰/۲۷	۴	۰	۰	۰	۰	۲	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۱	آداب غذا خوردن			
۰/۰۶	۱	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	آداب پذیرایی			
۱/۲۵	۱۸	۲	۳	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۴	۷	۰	بزرگداشت سنن فرهنگی			
۵۲/۷۹	۷۵۶	۳۹	۵۰	۱۲	۱۹	۲۳	۳۱	۹	۲۸	۲۴۱	۱۶۳	۷۳	۶۸	-	شیوه زندگی		
۲/۰۹	۳۰	۱	۷	۰	۰	۰	۰	۸	۸	۳	۰	۰	۰	-	-		دانش فرهنگی
۰/۲۰	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۱	به درستی با دیگران سخن نگفتن	احترام	حساسیت فرهنگی	
۱/۵۳	۲۲	۱	۰	۱	۰	۲	۰	۰	۳	۳	۳	۲	۷	تشکر و سپاسگزاری			

۴۲۴ تحلیل محتوای کتابهای درسی نظام آموزش و پرورش ایران

۰/۰۶	۱	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	با القاب مناسب خطاب کردن		
۰/۳۴	۵	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۲	۱	۰	۰	۱	اطاعت از بزرگ‌تر			
۱/۱۸	۱۷	۳	۱	۰	۰	۲	۲	۰	۳	۰	۲	۰	۴	احترام به بزرگ‌تر			
۲۴/۵۱	۳۵۱	۱۴	۳۵	۲۴	۲۸	۱۲	۱۱	۱۳	۴	۴۰	۶۹	۷۲	۲۹	-	ارتباط کلامی و غیر کلامی	مهارت فرهنگی	
۱/۲۵	۱۸	۱	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۱	۰	۱۵	۰	۰	-	گوش دادن		
۰/۱۳	۲	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	-	-	برخورد فرهنگی	
۰/۲۰	۳	۰	۰	۲	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	-	-	تمایل فرهنگی	
-	۱۴۳۲	۷۱	۹۹	۵۲	۵۲	۵۹	۵۵	۶۱	۷۰	۲۹۶	۲۷۱	۱۷۱	۱۷۵	جمع			
-	۱۰۰	۴/۹۵	۶/۹۱	۳/۶۳	۳/۶۳	۴/۱۲	۳/۸۴	۴/۲۵	۴/۸۸	۲۰/۶۷	۱۸/۹۲	۱۱/۹۴	۱۲/۲۲	درصد			

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۴۲۵ ♦ ابتهام کوتی و همکاران

بر اساس جدول ۴، در کتابهای علوم اجتماعی به ۱۴۳۲ مورد از ۶۸۶۴ فراوانی کل اشاره شده است. مؤلفه‌های شیوه زندگی با ۷۵۶ فراوانی (۵۲/۷۹) و ارتباط کلامی و غیر کلامی با ۳۵۱ فراوانی (۲۴/۵۱) بیشترین فراوانی را دارند. بیشترین فراوانی مربوط به کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی با ۲۹۶ فراوانی (۲۰/۶۷) است و کتابهای جامعه‌شناسی پایه یازدهم و دوازدهم انسانی متوسطه دوم هر کدام با ۵۲ فراوانی (۳/۶۳) کمترین فراوانی را دارند.

جدول ۵: مجموع فراوانی مقوله‌های شایستگی فرهنگی در کتابهای فرهنگ و هنر

ویژگی شایستگی فرهنگی	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها	کتابهای فرهنگ و هنر نظام آموزش و پرورش ایران به تفکیک پایه			
			هفتم	هشتم	نهم	جمع
آگاهی فرهنگی	ارزشها	روابط صمیمی	۰	۰	۰	۰
		مشارکت	۴	۰	۰	۴
		قانون‌مداری	۱	۰	۰	۱
		نظم اجتماعی	۰	۰	۰	۰
		مسئولیت‌پذیری	۰	۰	۰	۰
	هنجارها	مهمان‌نوازی	۰	۰	۰	۰
		آداب غذا خوردن	۰	۰	۰	۰
		آداب پذیرایی	۰	۰	۰	۰
		بزرگداشت سنن فرهنگی	۰	۰	۰	۰
		شیوه زندگی	-	۱۱۷	۵۲	۷۱
دانش فرهنگی	-	-	۲	۱	۳	
حساسیت فرهنگی	احترام	به درستی با دیگران سخن نگفتن	۰	۰	۰	۰
		تشکر و سپاسگزاری	۰	۰	۱	۱
		با القاب مناسب خطاب کردن	۰	۰	۰	۰
		اطاعت از بزرگ‌تر	۰	۰	۰	۰
		احترام به بزرگ‌تر	۰	۰	۰	۰
مهارت فرهنگی	ارتباط کلامی و غیر کلامی	-	۳۶	۱۴	۱۶	۶۶
	گوش دادن	-	۵	۰	۱۳	۱۸
برخورد فرهنگی	-	-	۰	۰	۰	
تمایل فرهنگی	-	-	۰	۰	۰	
جمع						
درصد						
-	-	-	۱۶۵	۶۶	۱۰۲	۳۳۳
-	-	-	۴۹/۵۴	۱۹/۸۱	۳۰/۶۳	۱۰۰

مطابق جدول ۵، در کتابهای فرهنگ و هنر، در مجموع به ۳۳۳ مورد از مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی اشاره شده است. کتاب فرهنگ و هنر پایه هفتم متوسطه اول با ۱۶۵ فراوانی (۴۹/۵۴) بیشترین فراوانی را

۴۲۶ تحلیل محتوای کتابهای درسی نظام آموزش و پرورش ایران

دارد. کمترین و بیشترین فراوانی‌ها به ترتیب مربوط به مؤلفه‌های قانون‌مداری و تشکر و سپاسگزاری هر کدام با ۱ فراوانی (۰/۳۰) و شیوه زندگی با ۲۴۰ فراوانی (۷۲/۰۷) است.

جدول ۶: مجموع فراوانی مقوله‌های شایستگی فرهنگی در کتابهای تفکر و سبک زندگی

کتابهای تفکر و سبک زندگی نظام آموزش و پرورش ایران به تفکیک پایه	زیر مقوله‌ها			مقوله‌ها	ویژگی شایستگی فرهنگی	
	هفتم	هشتم	جمع			
درصد						
۱/۰۹	۳	۰	۳	روابط صمیمی	آگاهی فرهنگی	
۳/۶۶	۱۰	۲	۸	مشارکت		
۰/۷۳	۲	۲	۰	قانون‌مداری		
۱/۴۶	۴	۱	۳	نظم اجتماعی		
۰/۳۶	۱	۱	۰	مسئولیت‌پذیری		
۰	۰	۰	۰	مهمان‌نوازی		
۰	۰	۰	۰	آداب غذا خوردن		
۰	۰	۰	۰	آداب پذیرایی		
۰	۰	۰	۰	بزرگداشت سنن فرهنگی		
۳۳/۶۹	۹۲	۵۳	۳۹	-		شیوه زندگی
۵/۴۹	۱۵	۰	۱۵	-	-	دانش فرهنگی
۰/۷۳	۲	۱	۱	به درستی با دیگران سخن نگفتن	حساسیت فرهنگی	
۱/۸۳	۵	۳	۲	تشکر و سپاسگزاری		
۱/۸۳	۵	۱	۴	با القاب مناسب خطاب کردن		
۰/۳۶	۱	۱	۰	اطاعت از بزرگ‌تر		
۱/۴۶	۴	۰	۴	احترام به بزرگ‌تر		
۴۲/۴۹	۱۱۶	۵۷	۵۹	-	ارتباط کلامی و غیر کلامی	مهارت فرهنگی
۴/۷۶	۱۳	۷	۶	-	گوش دادن	
۰	۰	۰	۰	-	-	برخورد فرهنگی
۰	۰	۰	۰	-	-	تمایل فرهنگی
-	۲۷۳	۱۲۹	۱۴۴	جمع		
-	۱۰۰	۴۷/۲۵	۵۲/۷۴	درصد		

مطابق جدول ۶، در کتابهای تفکر و سبک زندگی پایه هفتم و هشتم متوسطه اول به ۲۷۳ مورد از مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی اشاره شده است. در این کتابها به مهارت فرهنگی با ۱۲۹ فراوانی (۴۷/۲۵)، آگاهی فرهنگی با ۱۱۲ فراوانی (۴۰/۹۹)، حساسیت فرهنگی با ۱۷ فراوانی (۶/۲۲) و دانش فرهنگی با ۱۵

۴۲۷ ♦ ایتسام کوتی و همکاران

فراوانی (۵/۴۹) اشاره شده؛ اما به برخورد فرهنگی و تمایل فرهنگی هیچ توجهی نشده است. بیشترین فراوانی مربوط به کتاب فرهنگ و هنر پایه هفتم متوسطه اول با ۱۴۴ فراوانی (۵۲/۷۴) است.

جدول ۷: مجموع فراوانی مقوله‌های شایستگی فرهنگی در کتابهای انسان و محیط زیست، سلامت و بهداشت، مدیریت خانواده و سبک زندگی

ویژگی شایستگی فرهنگی	مقوله‌ها	زیرمقوله‌ها	کتابهای انسان و محیط زیست، سلامت و بهداشت، مدیریت خانواده و سبک زندگی نظام آموزش و پرورش ایران به تفکیک پایه					
			مدیریت خانواده/ دوازدهم		بهداشت/ دوازدهم		محیط زیست/ یازدهم	
			درصد	جمع	درصد	جمع	درصد	جمع
آگاهی فرهنگی	ارزشها	روابط صمیمی	۱/۷۹	۴	۱/۴۵	۲	۰	۰
		مشارکت	۷/۱۷	۱۶	۲/۱۸	۳	۱/۴۰	۱
		قانون‌مداری	۰	۰	۰	۰	۵/۶۳	۴
		نظم اجتماعی	۰	۰	۰	۰	۰	۰
		مسئولیت‌پذیری	۰/۸۹	۲	۰	۰	۱/۴۰	۱
	هنجارها	مهمان‌نوازی	۰	۰	۰	۰	۰	۰
		آداب غذا خوردن	۰	۰	۴/۳۷	۶	۰	۰
		آداب پذیرایی	۰	۰	۰	۰	۰	۰
		بزرگداشت سنن فرهنگی	۰	۰	۰	۰	۰	۰
		شیوه زندگی	۱۱/۶۵	۲۶	۳۱/۳۸	۴۳	۴۳/۶۶	۳۱
دانش فرهنگی	-	۰	۲/۱۸	۳	۰	۰		
حساسیت فرهنگی	احترام	به درستی با دیگران سخن گفتن	۰	۰	۰	۰	۰	۰
		تشکر و سپاسگزاری	۰	۰	۰	۰	۰	۰
		با القاب مناسب خطاب کردن	۰	۰	۰	۰	۰	۰
		اطاعت از بزرگ‌تر	۰	۰	۰	۰	۰	۰
		احترام به بزرگ‌تر	۳/۱۳	۷	۰	۰	۰	۰
مهارت فرهنگی	ارتباط کلامی و غیر کلامی	گوش دادن	۷۴/۸۸	۱۶۷	۵۸/۳۹	۸۰	۴۷/۸۸	۳۴
		گوش دادن	۰/۴۴	۱	۰	۰	۰	۰
برخورد فرهنگی	-	-	۰	۰	۰	۰	۰	
تمایل فرهنگی	-	-	۰	۰	۰	۰	۰	
جمع			۱۰۰	۲۲۳	۱۰۰	۱۳۷	۱۰۰	۷۱

۴۲۸ ♦ تحلیل محتوای کتابهای درسی نظام آموزش و پرورش ایران

همان‌گونه که در جدول ۷ مشاهده می‌شود، در کتاب انسان و محیط زیست پایه یازدهم متوسطه دوم به ۷۱ مورد (۱/۰۳) از ۶۸۶۴ فراوانی اشاره شده است. کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه‌های مشارکت و مسئولیت‌پذیری است که هر کدام یک فراوانی (۱/۴۰) دارند و بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه ارتباط کلامی و غیر کلامی با ۳۴ فراوانی (۴۷/۸۸) است. درس ششم با پنج فراوانی (۷/۰۴) کمترین فراوانی را دارد. در کتاب سلامت و بهداشت پایه دوازدهم متوسطه دوم به ۱۳۷ مورد (۱/۹۹) از ۶۸۶۴ فراوانی کل اشاره شده است. درس سوم با ۳۱ فراوانی (۲۲/۶۲) بیشترین فراوانی را دارد. مؤلفه‌های روابط صمیمی با دو فراوانی (۱/۴۵) و ارتباط کلامی و غیر کلامی با ۸۰ فراوانی (۵۸/۳۹) به ترتیب کمترین و بیشترین فراوانی را دارند.

در کتاب مدیریت خانواده و سبک زندگی پایه دوازدهم متوسطه دوم به ۲۲۳ مورد (۳/۲۴) از ۶۸۶۴ فراوانی کل اشاره شده است. بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه ارتباط کلامی و غیر کلامی با ۱۶۷ فراوانی (۷۴/۸۸) است و کمترین آن مربوط به مؤلفه گوش دادن با فراوانی یک (۰/۴۴) است. درس پانزدهم با ۵۵ فراوانی (۲۴/۶۶) بیشترین فراوانی را دارد.

جدول ۸: میزان فراوانی مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی به تفکیک دوره تحصیلی

دوره تحصیلی	تعداد کتاب	فراوانی	درصد
ابتدایی اول	۶	۱۲۱۱	۱۷/۶۴
ابتدایی دوم	۹	۲۱۰۵	۳۰/۶۶
متوسطه اول	۱۴	۲۰۴۹	۲۹/۸۵
متوسطه دوم	۱۴	۱۴۹۹	۲۱/۸۳
جمع	۴۳	۶۸۶۴	۱۰۰

تفکیک دوره‌های تحصیلی در جدول ۸، نشان می‌دهد که در کتابهای درسی دوره ابتدایی اول، به شیوه زندگی و ارتباطات کلامی و غیر کلامی بیشتر توجه شده است. در این کتابها مهارت فرهنگی و آگاهی فرهنگی، به ترتیب بیشترین فراوانی‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. در کتاب علوم اجتماعی پایه سوم ابتدایی به قانون‌مداری که از آگاهی فرهنگی دانش‌آموزان است، با ۳۱ فراوانی (۰/۴۵) اشاره شده است.

در کتابهای دوره ابتدایی دوم، در مجموع به مهارت فرهنگی با ۱۲۶۴ فراوانی (۱۸/۴۱)، آگاهی فرهنگی با ۷۲۹ فراوانی (۱۰/۶۲)، حساسیت فرهنگی با ۱۰۸ فراوانی (۱/۵۷)، دانش فرهنگی با سه فراوانی (۰/۰۴) و برخورد فرهنگی با یک فراوانی (۰/۰۱) اشاره شده است و به تمایل فرهنگی هیچ توجهی نشده است.

بیشترین توجه به زیرمقوله‌های شایستگی فرهنگی در دوره متوسطه اول به مشارکت، شیوه زندگی، دانش فرهنگی، تشکر و سپاسگزاری و ارتباط کلامی و غیر کلامی اختصاص یافته است. بررسی مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی نشان می‌دهد که در دوره متوسطه اول، به ترتیب به مهارت فرهنگی، آگاهی فرهنگی،

۴۲۹ ♦ ابتهسام کوتی و همکاران

دانش فرهنگی و حساسیت فرهنگی توجه شده؛ اما به برخورد فرهنگی و تمایل فرهنگی هیچ اشاره‌ای نشده است.

در دوره متوسطه دوم به مهارت فرهنگی با ۱۰۱۶ فراوانی (۱۴/۸۰)، آگاهی فرهنگی با ۴۲۴ فراوانی (۶/۱۷)، حساسیت فرهنگی با ۳۹ فراوانی (۰/۵۶)، دانش فرهنگی با ۱۱ فراوانی (۰/۱۶)، برخورد فرهنگی با شش فراوانی (۰/۰۸) و تمایل فرهنگی با سه فراوانی (۰/۰۴) اشاره شده است. در مجموع در دوره ابتدایی اول با ۱۲۱۱ فراوانی (۱۷/۶۴)، دوره ابتدایی دوم با ۲۱۰۵ فراوانی (۳۰/۶۶)، دوره متوسطه اول با ۲۰۴۹ فراوانی (۲۹/۸۵) و دوره متوسطه دوم با ۱۴۹۹ فراوانی (۲۱/۸۳) به مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی توجه شده است.

جدول ۹: اولویت ویژگی‌های شایستگی فرهنگی بر حسب میزان فراوانی در کتابهای درسی

ردیف	ویژگی‌های شایستگی فرهنگی	فراوانی	درصد
۱	مهارت فرهنگی	۴۰۶۶	۵۹/۲۳
۲	آگاهی فرهنگی	۲۳۶۵	۳۴/۴۵
۳	حساسیت فرهنگی	۳۱۴	۴/۵۷
۴	دانش فرهنگی	۱۰۹	۱/۵۸
۵	برخورد فرهنگی	۷	۰/۱۰
۶	تمایل فرهنگی	۳	۰/۰۴
	جمع کل	۶۸۶۴	۱۰۰

بررسی ویژگی‌های شایستگی فرهنگی از نظر میزان فراوانی، جدول ۹ نشان می‌دهد که ویژگی مهارت فرهنگی با ۴۰۶۶ فراوانی (۵۹/۲۳) از ۶۸۶۴ فراوانی کل، بیشترین اشاره را دارد. از میان دو زیرمقوله مهارت فرهنگی، بیشترین اشاره به مؤلفه ارتباط کلامی و غیر کلامی با ۳۹۲۱ فراوانی (۵۷/۱۲) اختصاص دارد و مؤلفه گوش دادن ۱۴۵ فراوانی (۲/۱۱) دارد.

از میان ویژگی‌های شایستگی فرهنگی، آگاهی فرهنگی با ۲۳۶۵ فراوانی (۳۴/۴۵) در رتبه دوم قرار دارد. بیشترین سهم متعلق به مقوله شیوه زندگی با ۱۸۹۶ فراوانی (۲۷/۶۲) است. پس از شیوه زندگی، بیشترین میزان توجه به مقوله ارزشها با ۳۹۵ فراوانی (۵/۷۵) اختصاص دارد که از این تعداد فراوانی به زیرمقوله مشارکت با ۱۶۸ فراوانی (۲/۴۴) توجه بیشتری شده است. همچنین به مقوله هنجارها با ۷۴ فراوانی (۱/۰۷) کمتر از دیگر مقوله‌ها توجه شده است.

حساسیت فرهنگی، ۳۱۴ فراوانی (۴/۵۷) از ۶۸۶۴ فراوانی کل را به خود اختصاص داده است. بیشترین میزان فراوانی مربوط به زیرمقوله‌های تشکر و سپاسگزاری با ۱۸۶ فراوانی (۲/۷۰) و احترام به بزرگ‌تر با ۹۳

۴۳۰ ♦ تحلیل محتوای کتابهای درسی نظام آموزش و پرورش ایران

فراوانی (۱/۳۵) است. کمترین توجه به مؤلفه‌های با القاب مناسب مورد خطاب قرار دادن با ۱۰ فراوانی (۰/۱۴) و اطاعت از بزرگ‌تر با ۹ فراوانی (۰/۱۳) است.

در رتبه چهارم، دانش فرهنگی با ۱۰۹ فراوانی (۱/۵۸) قرار دارد و بعد از آن، برخورد فرهنگی با هفت فراوانی (۰/۱۰) در رتبه پنجم قرار دارد. از میان این شش ویژگی، تمایل فرهنگی با سه فراوانی (۰/۰۴) کمترین اشاره را دارد.

(د) بحث و نتیجه‌گیری

تحلیل محتوای کتابهای درسی در مجموع ۶۸۶۴ مورد فراوانی در ارتباط با مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی را نشان داد که بیشترین و کمترین فراوانی به ترتیب مربوط به کتاب پیامهای آسمان پایه هفتم متوسطه اول با ۳۰۷ فراوانی (۴/۴۷) و کتابهای جامعه‌شناسی پایه یازدهم و دوازدهم متوسطه دوم هر کدام با ۵۲ فراوانی (۰/۷۵) است. دوره ابتدایی دوم با ۲۱۰۵ فراوانی (۳۰/۶۶) بیشترین فراوانی و دوره ابتدایی اول با ۱۲۱۱ فراوانی (۱۷/۶۴) کمترین فراوانی را دارد. همچنین بیشترین فراوانی در زمینه ویژگی‌های شایستگی فرهنگی مربوط به مهارت فرهنگی است که در مجموع ۴۰۶۶ مورد (۵۹/۲۳) در ۴۳ کتاب مورد تأکید قرار گرفته و کمترین فراوانی مربوط به ویژگی تمایل فرهنگی با سه فراوانی (۰/۰۴) است.

یافته‌های حاصل از تحلیل محتوای کتابهای درسی، توجه مؤلفان و برنامه‌ریزان درسی به مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی و ضرورت آموزش آنها به دانش‌آموزان را نشان داد. محتوای کتابهای درسی نظام آموزشی، از میزان بالایی از توجه به مفاهیم شایستگی فرهنگی برخوردار بودند که این میزان در کتاب پیامهای آسمانی پایه هفتم متوسطه اول بسیار بود. در کتابهای مورد تحلیل، مؤلفان به ویژگی مهارت فرهنگی، بیش از دیگر ویژگی‌ها توجه کرده‌اند. دلیل آن را شاید بتوان در اجتماعی بودن انسان دانست که در جامعه با افراد مختلفی مواجه می‌شود و برای رفع نیازهای خود، ناگزیر به برقراری ارتباط با دیگران است. در دوره ابتدایی به مؤلفه‌های روابط صمیمی، مشارکت، قانون‌مداری، نظم و مسئولیت‌پذیری بیشتر از دوره متوسطه اول و دوم اشاره شده است. از آنجا که انسان موجودی اجتماعی است و در سالهای اولیه زندگی در خانواده پرورش می‌یابد، باید با خانواده خود و آشنایان روابط صمیمی برقرار کند و بعد از ورود به مدرسه بتواند این روابط را با دوستان برقرار کند و در تکالیف درسی با همکلاسی‌های خود مشارکت و همکاری کند. آشنایی با قوانین موجود در جامعه و نظم و مقررات مدرسه ضروری است؛ زیرا رعایت قوانین و نظم اجتماعی از هرج و مرج در جامعه، مدارس و مؤسسات جلوگیری می‌کند و افراد می‌توانند به کارهای خود رسیدگی کنند. همچنین از سنین ابتدایی باید مسئولیت‌پذیری را به بچه‌ها یاد داد تا افرادی مستقل بار آیند؛ زیرا عدم توجه به این مؤلفه باعث می‌شود که بچه‌ها به افرادی وابسته به خانواده تبدیل

۴۳۱ ♦ ابتهسام کوتی و همکاران

شوند. در دوره ابتدایی به مؤلفه‌های بزرگداشت سنن فرهنگی و آداب غذا خوردن بیشتر پرداخته شده است؛ زیرا باعث آشنایی افراد با آداب و رسوم کشورهای مختلف در اعیاد و مناسبتها می‌شود. همچنین دانش‌آموزان را از آدابی که برای غذا خوردن وجود دارد و در قرآن هم به آنها اشاره شده است، آگاه می‌کند. شاید توجه زیاد مؤلفان کتابهای درسی به این مؤلفه‌ها در دوره ابتدایی، به این خاطر باشد که شخصیت دانش‌آموزان در سنین پایین قابلیت انعطاف‌پذیری بیشتری دارد و می‌توان آن را با آموزش مناسب شکل داد. همچنین اشاره فراوان به مؤلفه شیوه زندگی، به دانش‌آموزان آگاهی می‌دهد که افرادی از اقوام و کشورهای مختلف وجود دارند که از لحاظ پوشش، غذا، نوع رفتار و بسیاری از خصوصیات دیگر با ما تفاوت دارند که باعث می‌شود در برخورد با افرادی از فرهنگهای مختلف، ارزشها، باورها و شیوه زندگی آنها را درک کنیم. در محتوای کتابهای درسی به مؤلفه تمایل فرهنگی کم‌توجهی شده است و دلیل آن می‌تواند این باشد که درک این مؤلفه نیاز به رشد شناختی بالاتری دارد. همچنین به ویژگی برخورد فرهنگی هیچ‌گونه توجهی نشده؛ در حالی که لازم است دانش‌آموزان با افرادی از فرهنگهای مختلف برخورد و تماس داشته باشند؛ زیرا باعث می‌شود از آن فرهنگ اطلاعاتی را به دست آورند و اگر فردی نسبت به فرهنگی دیگر تصورات نادرستی داشته باشد، بتواند آنها را اصلاح کند.

نتیجه کلی تحلیل محتوا نشان داد که با وجود اینکه در کتابهای درسی به ویژگی‌های شایستگی فرهنگی توجه شده، اما میزان پرداختن به مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی در دوره‌های مختلف نامتعادل است. در برخی دوره‌ها به برخی مؤلفه‌ها بسیار کم‌توجهی شده است و این امر منجر به عدم آگاهی دانش‌آموزان از این مؤلفه‌ها می‌شود. بنابر این، لازم است به طور جامع و متعادل در محتوای کتابهای درسی به مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی توجه شود. آموزش شایستگی فرهنگی که به مجموعه‌ای از رفتارها در افراد اشاره دارد که باعث می‌شوند فرد با افرادی از فرهنگهای دیگر ارتباط برقرار کند و تفاوت‌های موجود را درک کند و از بروز کلیشه‌های فرهنگی جلوگیری کند. بنابر این، لازم است که نظام تعلیم و تربیت به آموزش شایستگی فرهنگی توجه کند و از محتوای کتابهای درسی برای تقویت شایستگی فرهنگی بهره بگیرد.

پیشنهادها

۱. نتایج تحلیل محتوا نشان داد که دوره ابتدایی اول، کمترین فراوانی را در بین دوره‌های تحصیلی دارد. از آنجا که که دوره ابتدایی اساس دوره‌های بالاتر و تجارب دانش‌آموزان است، باید در دوره ابتدایی اول به این مؤلفه‌ها بیشتر پرداخته شود.
۲. اهتمام بیشتر مؤلفان و برنامه‌ریزان کتابهای درسی در پرداختن به مؤلفه‌هایی که کمترین میزان فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.
۳. به طراحان و مؤلفان کتابهای درسی توصیه می‌شود در تلاش برای توزیع یکسان مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی در کتابهای درسی باشند.



۴۳۲ ♦ تحلیل محتوای کتابهای درسی نظام آموزش و پرورش ایران

منابع

- براتی‌زاده، امیر (۱۳۹۳). تحلیل محتوای کتابهای هدیه‌های آسمان و فارسی بخوانیم و بنویسیم مقطع ابتدایی از منظر توجه به مؤلفه‌های اخلاقی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش دانشگاه شهید چمران اهواز.
- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۲). روشهای تحقیق در علوم انسانی و اجتماعی. تهران: مؤسسه کتاب مهربان نشر.
- زمانزاده، وحید؛ مهدی خانابابی گول و فرانک جبارزاده (۱۳۹۶). «شایستگی فرهنگی دانشجویان ترم آخر کارشناسی پرستاری دانشگاههای علوم پزشکی شمال غرب ایران». مجله دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه، ش ۸(۱۵): ۶۱۹-۶۱۲.
- شمشیری، بابک و شهرزاد شاه‌سنی (۱۳۹۳). مباحثی در جامعه‌شناسی آموزش و پرورش. شیراز: آوند اندیشه.
- شیخی، کیوان؛ مصطفی رضائی اردبیلی و صیادسامه آیلاز (۱۳۹۴). «جایگاه شایستگی فرهنگی و اجتماعی معلم». اولین کنفرانس ملی پژوهشهای کاربردی در علوم تربیتی و روان‌شناسی و آسیبهای اجتماعی ایران. تهران: انجمن توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین.
- صابر، سامان؛ محمدرضا بسطامی، تکتم کیانیان، میلاد برجی و مهدی امیرخانی (۱۳۹۵). «ارزیابی شایستگی فرهنگی در پرستاران». اخلاق پزشکی، ش ۱۰(۳۶): ۶۵-۷۲.
- فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۹۰). «چشم‌اندازی فرهنگی به آموزش، برنامه‌داری و یادگیری». مطالعات برنامه‌داری درسی ایران، ش ۶(۲۲): ۷-۲۸.
- محمدی‌مهر، غلامرضا (۱۳۸۹). روش تحلیل محتوا: راهنمای عملی تحقیق. تهران: دانش نگار، چ دوم.
- محمودی، اعظم؛ لطفعلی خانی و مظفر غفاری (۱۳۹۶). «بررسی ارتباط شایستگی فرهنگی و مسئولیت‌پذیری با نگرش پرستاران نسبت به رعایت حقوق بیماران: نقش میانجی باورهای اخلاقی». اخلاق و تاریخ پزشکی، ش ۹(۵): ۳۹-۵۱.
- مطهری‌نژاد، حسین؛ مریم رزاقی و مهدی لسانی (۱۳۹۷). «نقش اثربخشی مدرسه در توسعه شایستگی شهروندی دانش‌آموزان از دیدگاه معلمان». جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، ش ۵(۱۱): ۲۷۹-۲۵۳.
- یزدانی زیارت، محمد؛ حامد حیدری و حسین پیل‌پیل (۱۳۹۵). «شایستگی فرهنگی، مفهومی نوین در گستره فرهنگ سازمانی». چهارمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روان‌شناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی. تهران: مرکز راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار.

- Andrews, M.M. & J.S. Boyle (1997). “**Competence in transcultural nursing care**”. *The American Journal of Nursing*, 97(8): 16AAA-16DDD.
- Burchum, J.L.R. (2002). “**Cultural competence: An evolutionary perspective**”. *In Nursing Forum*, 37(4): 5-15.
- Campinha-Bacote, J. (2002). “**The process of cultural competence in the delivery of healthcare services: A model of care**”. *Journal of transcultural nursing*, 13(3): 181-184.
- Cross, T. (1988). **Cultural competence continuum**.
- Cai, D.Y. (2016). “**A concept analysis of cultural competence**”. *International Journal of Nursing Sciences*, 3(3): 268-273.
- Hsieh, H.F. & S.E. Shannon (2005). “**Three approaches to qualitative content analysis**”. *Qualitative health research*, 15(9): 1277-1288.
- Ladson-Billings, G. (2008). “**Yes, but how do we do it? Practicing culturally relevant pedagogy**”. *City kids, city schools: More reports from the front row*. 162-177.
- Lampley, T.M.; K.E. Little, R. Beck-Little & Y. Xu (2008). “**Cultural competence of North Carolina nurses: A journey from novice to expert**”. *Home Health Care Management & Practice*, 20(6): 454-461.
- Lu, P.Y.; J.C. Tsai & S.Y. Tseng (2014). “**Clinical teachers' perspectives on cultural competence in medical education**”. *Medical education*, 48(2): 204-214.
- Melucci, A. & L. Avritzer (2000). “**Complexity, cultural pluralism and democracy: collective action in the public space**”. *Social Science Information*, 39(4): 507-527.
- Moule, J. (2011). **Cultural competence: A primer for educators**. Cengage Learning.
- Muzumdar, J.M.; M. Holiday-Goodman, C. Black & M. Powers (2010). “**Cultural competence knowledge and confidence after classroom activities**”. *American journal of pharmaceutical education*, 74(8): 150.
- Neuendorf, K.A. (2017). **The content analysis guidebook**. Sage.
- Papadopoulos, I. (2006). **Transcultural health and social care: development of culturally competent practitioners**. Elsevier Health Sciences.
- Waite, R. & C.J. Calamaro (2010). “**Cultural competence: A systemic challenge to nursing education, knowledge exchange, and the knowledge development process**”. *Perspectives in Psychiatric Care*, 46(1): 74-80.
- Webb, E. & M. Sergison (2003). “**Evaluation of cultural competence and antiracism training in child health services**”. *Archives of disease in Childhood*, 88(4): 291-294.
- Zhang, Y. & B.M. Wildemuth (2009). “**Qualitative analysis of content**”. *Applications of social research methods to questions in information and library science*, 1-12.

- Baratizadeh, Amir (2014). **content analysis of primary school textbooks (Bekhanim, Benevisim and Hadiyehaye Asemani), according to the moral component**. Master Thesis in History and Philosophy of Education, Shahid Chamran University, Ahvaz.
- Biabangard, Ismail (2003). **Research methods in humanities and social sciences**. Tehran: Mehraban Nashr Book Institute.
- Fazeli, Nematullah (2011). **“Cultural perspective on education, curriculum and learning”**. *Iranian Curriculum Studies Quarterly*, 6(22): 7-28.
- Mahmoodi, Azam; Lotfali Khani & Mozaffar Ghaffari (2017). **“Investigating The Relationship of cultural competence and responsibility with Nurses Attitude toward Patient's Right: The mediating Role of Ethical Beliefs”**. *Journal of Medical Ethics and History*, 9(5): 39-51.
- Mohammadi Mehr, Ghulam Reza (2010). **Content Analysis Method: A Practical Guide to Research**. Second edition. Tehran: Danesh Negar.
- Motahari Nejad, Hossein; Maryam Razzaghi & Mehdi Lisani (2018). **“The role of school effectiveness in developing students' citizenship competence from the perspective of teachers”**. *Bi-Quarterly Journal of Sociology of Social Institutions*, 5(11): 253-279.
- Saber, Saman; Mohammad Reza Bastami, Toktam Kianian, Milad Borji & Mehdi Amirkhani (2016). **“Assessment of cultural competence in nurses”**. *Medical Ethics Journal*, 10(36): 65-72.
- Shamshiri, Babak & Shahrzad Shah Sani (2014). **Discussions in the sociology of education**. Shiraz: Avand Andisheh.
- Sheikhi, Saturn; Mustafa Rezaei Ardeh Jani & Sayadsameh Aylar (2015). **“The position of the teacher's cultural and social competence”**. *The First National Conference on Applied Research in Educational Sciences and Psychology and Social Injuries in Iran*. Tehran: Association for the Development and Promotion of Basic Sciences and Technology.
- Yazdani Ziarat, Mohammad; Hamed Heidari & Hossein Pilpa (2016). **“Cultural competence, a new concept in the field of organizational culture”**. *Fourth National Conference on Sustainable Development in Educational Sciences and Psychology, Social and Cultural Studies*. Tehran: Center for Strategies for Achieving Sustainable Development.
- Zamanzadeh, Vahid; Mehdi Khanbabaei Gol & Frank Jabbarzadeh (2017). **“Cultural competence among senior nursing students of medical universities in north-west Iran”**. *The Journal of Urmia University of Medical Sciences*, 15(8): 612-619.

